

GYVENIMO IR BIBLIOGRAFIJOS KELIAIS IR KLYSTKELIAIS

LEVAS VLADIMIROVAS

Prieš tryliką metų — 1966 m. liepos 23 d. — toli nuo tėvynės, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Danvilio mieste (Ilinojaus valst.), mirė vienas žymesnių lietuvių bibliografijos ir bibliotekininystės darbuotojų buržuazijos viešpatavimo metais — Aleksandras Ružancovas.

A. Ružancovas, kilęs iš smulkių rusų bajorų šeimos, iš seno gyvenusios Vakarų Rusijos žemėse, gimė 1893 m. rugpjūčio 12 d. Viazmoje, kur jis baigė gimnaziją. Nuo 1911 m. jis savo mokslus tęsė Maskvos universiteto istorijos-filologijos fakultete, kuriame studijavo Rusijos istoriją. Iš profesorių, kurių jam teko klausytis, ypač paminėtinas M. Liubavskis, kuris jį sudomino Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės istorija. Universitete A. Ružancovas taip pat pradėjo domėtis bibliografijos klausimais. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, jis pateko į praporščikų mokyklą Maskvoje. Baigęs karo mokslus, jis atsidūrė vokiečių fronte, ketvirtajame pėstininkų pulke. Čia jis buvo sužeistas. Po Spalio revoliucijos A. Ružancovas buvo mobilizuotas į Raudonąją Armiją. Jam net buvo patikėtas pulkas, kuris kovėsi Baltarusijos ir Lietuvos žemėse, tačiau A. Ružancovas nesugebėjo atsikratyti luominių prietarų, kaip tai padarė nemaža buvusių caro armijos karininkų, jis dezertyravo iš Raudonosios Armijos ir įstojo į nacionalistų sudarytą „gudų“ batalioną, priklausiusį Lietuvos buržuazinei kariuomenei ir kovojusį prieš Raudonąją Armiją. Tai buvo pirmoji lemtinga A. Ružancovo klaida — jis išdavė savo tėvynę ir savo liaudį. Buržuazinėje Lie-

tuvos kariuomenėje majoras A. Ružancovas išbuvo iki pat Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje, eidamas Centrinės kariuomenės bibliotekos viršininko ir kariuomenės „brandmeisterio“ pareigas (keistas pareigų derinys.)

Suprasdamas, kad, būdamas rusų tautybės ir turėdamas rusišką pavardę, jis vargu ar galės išlikti Lietuvos kariuomenėje, jis sukūrė legendą, jog kilęs iš „gudų“, o galbūt iš kažkokio pasakiško lietuvių bajoro, atėjusio į Smolensko žemes kartu su jas užkariavusio Didžiojo Lietuvos kunigaikščio palyda. Štai kodėl baltarusiškuose spaudos organuose A. Ružancovas pasirašydavo slapyvardė A. Smaleniec (t. y. smolenskietis), o vėliau pridėjo prie savo tikrosios pavardės priedėlį Ružaniecas, kad ji skambėtų „gudiškiau“.

Pažymėtina, kad, kaip pats A. Ružancovas prisimindavo, pirmas žinias apie Baltarusiją jis gavo tik Viazmos gimnazijoje iš Mečo geografijos vadovėlio. Jis išitraukė į baltarusių kultūrinį gyvenimą, dalyvavo jų spaudoje, susipažino su V. Lastovskiu, tuo metu kaip tik rašiusiu „Baltarusių knygos istoriją“, užmezgė korespondencijos ryšius su baltarusių spaudos istorikais Vilniuje ir Minske. Tačiau jo susirašinėjimas su Baltarusijos kultūros intsituto bendradarbiu N. Šcakatichinu ir kt. neliko nepastebėtas Lietuvos saugumo organų, ir, norėdamas išvengti nemalonumų (jam grėsė atleidimas iš kariuomenės), jis nutraukė bet kokius ryšius su tarybiniais baltarusių kultūros veikėjais ir nutolo nuo baltarusių reikalų.

Suprantama, kad neapsieita ir be sąžinės graužimo, net iki pat mirties. Iš

pridėjo prie šio straipsnio laiško matyti, kad jis grauziasi dėl gyvenime padarytų klaidų: „vo bezzakonijach začat jesm i vo griesiech rodi mia mater moja“ (neteisėtai esu pradėtas, ir nuodėmėse pagimė mane mano motina).

Tačiau, nors jo asmenišką gyvenimą buvo vingiuotas ir prieštaringas, jis vis dėlto liko ištikimas bibliotekininko ir bibliografo pašaukimui iki paskutinio atodūso tikra šio žodžio prasme. Tiesa, savo veiklos pradžioje A. Ružancovas norėjo atsidėti dar studijų laikais pamėgtiems istoriniams tyrinėjimams. Jis Kauno miesto savivaldybės archyve kruopščiai peržiūrėjo apie 70 tūkst. bylų ir nemaža jų aprašė. Kaip šių tyrinėjimų rezultatas, 1927 m. „Mūsų žinyne“ buvo paskelbtas jo darbas „Kaunas 1831 ir 1863—64 metų sukilimuose“. Tačiau istorija taip ir liko jam tik pamėgimu, ne profesija.

Į Lietuvos bibliotekų istoriją jis pirmiausia įėjo kaip vienos pirmųjų buržuazinėje Lietuvoje specialiosios bibliotekos organizatorių. 1921 m., kai kariuomenės štabas suprato, kad be specialios bibliotekos joks našesnis štabo darbas negalimas, pradėta ieškoti kuriamai bibliotekai viršininko ir sustota ties A. Ružancovu, kuris vienintelis iš štabo karininkų buvo pakankamos bibliotekinės erudicijos, turėjo specialių žinių bei interesų.

Biblioteką teko kurti visiškai „tuščioje vietoje“. Jos pradinį fondą sudarė įvairių štabo skyrių parankiniai literatūros rinkiniai, taip pat literatūra, atrinkta paties A. Ružancovo iš įvairių paliktų vokiečių bei rusų kariuomenių

štabų, komendantūrų ir kitų panašių įstaigų bibliotekų. Nepasitenkindamas šia gerokai pasenusia ir heterogeniška literatūra, jis pasirūpino, kad kariuomenės štabo biudžete būtų numatyta tvirta suma naujai literatūrai pirkti. Be to, jis užmezgė tarpbibliotekinius mainus su užsienio (ypač panašaus pobūdžio) bibliotekomis, iš kurių gaudavo daugybę neperiodinių ir apie šimtą periodinių leidinių. Į trisdešimtųjų metų pabaigą bibliotekoje jau buvo apie 40 tūkst. tomų specialios karinės literatūros įvairiomis kalbomis. Biblioteka „kaip centrinė įstaiga mokslo bei mokymo tikslams“¹ turėjo tarnauti „pirmiausia kariuomenės uždaviniams, toliau kiekvienam mokslo darbui bei studijoms“... Bibliotekos svarbiausias uždavinys — kad turimoji literatūra būtų kuo plačiausiai prieinama kiekvienam naudotojui“. Tačiau faktiškai naudotis biblioteka turėjo teisė... „visi tikrosios tarnybos karininkai ir civiliniai tarnautojai... ir atsargos karininkai“. Kiti asmenys buvo į ją įleidžiami tik išimties tvarka ir už leidimą naudotis knygomis turėjo mokėti 25 litų užstatą. Ypatingą dėmesį A. Ružancovas skyrė bibliotekos informaciniam aparatui sukurti. Kartu su bibliotekos darbuotoju P. Petrausku jis parengė ir išleido „Centrinės kariuomenės bibliotekos katalogą 1922—1932 m.“², kuris savo struktūra, klasifikacijos sistema, aprašo tikslumu tapo tais laikais bibliotekos spausdintinio katalogo etalonu. Jo leidimą buvo numatyta tęsti. 1936 m. pasirodė pirmasis jo tęsinys³, 1938 m. — antrasis, kuris buvo teigiamai įvertintas spaudoje⁴.

¹ Kariuomenės bibliotekos taisyklės. Patvirtintos Kariuomenės štabo viršininko 1935 m. gruodžio 14 d.—Kn.: V. Ruzgas. Bibliotekos vadovėlis, Kaunas, 1937, p. 270—272.

² Ružancovas A. ir Petrauskas P. Centrinės kariuomenės bibliotekos katalogas. 1922—1932 m.—Kaunas, 1933—1934.—556 p.

³ Ružancovas A. Kariuomenės bibliotekos katalogo I tęsinys. 1933—1936 m.—Kaunas, 1936—1937.—101 p.

⁴ „XX amžius“, 1938, Nr. 241, „Lietuvos aidas“, 1938, Nr. 480, „Kardas“, 1938, Nr. 22.

Tačiau A. Ružancovas neapsiribojo vien Centrinės kariuomenės bibliotekos organizavimu. Jis galvojo apie ištisą karinių bibliotekų sistemą, susidedančią iš atskirų karo dalinių ir tarnybų specializuotų bibliotekų, reikalingų valdymui ir karininkų kvalifikacijai kelti, ir iš bibliotekėlių kareiviams, kurių jis įkūrė 105.

A. Ružancovas pasinaudodavo kiekviena proga, iškeldamas periodinėje spaudoje opius bibliotekų darbo klausimus. V. Biržiška jį juokais vadino „mūsų knygų karalystės pres-ataše“. Štai laikraščio „Lietuva“ 1926 m. kovo 22 d. numeryje A. Ružancovas pasisako lietuviškų knygų platinimo klausimu, siūlo paskelbti naujai leidžiamų knygų katalogą skaitytojams informuoti. To paties laikraščio 1926 m. gegužės 7 d. numeryje jis informuoja visuomenę apie Prahoje vykstantį tarptautinį bibliotekininkų ir knygų mėgėjų kongresą, pateikia kongreso darbų programą. Kaip žinoma, tuo metu ir buvo žengtas pirmas žingsnis Tarptautinei bibliotekininkų asociacijų federacijai (IFLA) įkurti. Tų pačių metų „Lietuvos“ laikraščio rugpjūčio 2 d. numeryje A. Ružancovas atkreipia visuomenės dėmesį į dešimtainės bibliografijos sistemos 50 metų jubiliejų, pabrėždamas didelę šio įvykio reikšmę, o tų pačių metų rugpjūčio 20 d. numeryje jis pasisako kitu opiu, bet jau vietinės reikšmės klausimu, būtent Lietuvos mokyklų bibliotekų, kurių veikla, jo nuomone, negali patenkinti net kukliausių mokyklų bei visuomenės poreikių, klausimu. Norėdamas parodyti visuomenei, ypač buržuazinei vyriausybei, kaip atsilikęs yra bibliotekų darbas Lietuvoje nuo kitų Europos šalių bibliotekų, jis „Lietuvos“ laikraštyje skel-

bia seriją straipsnių šia tema: 1926 m. rugsėjo 22 d. jis supažindina su Čekoslovakijos, spalio 18 d.—Suomijos, lapkričio 6 d.—Danijos ir kitomis bibliotekomis. Kasmet A. Ružancovas paskelbdavo 10—15 straipsnių šia tema visuose to meto Lietuvos buržuaziniuose spaudos organuose: „Lietuvos žiniuose“, „Savivaldybėje“, „Karo archyve“, „Mūsų žinyne“, „Ugniagesyje“, „XXVII knygos mėgėjų metraštyje“ ir kt.

Vienas reikšmingiausių A. Ružancovo iniciatyva ir triūsu atliktų darbų buvo Lietuvos bibliotekų surašymas. Šio surašymo statistinė santrauka, pavadinta „Lietuvos bibliotekos 1932 metais“, buvo paskelbta 1933—1934 m. „Bibliografijos žiniuose“ ir atskiru atspaudu išleista 350 egzempliorių tiražu, iš kurių 50 numeruotų buvo išplatinta Bibliotekininkų draugijos nariams⁵. Štai kaip aprašo šio surašymo eigą pats jo samanytojas įžanginiame leidinio žodyje: „Pirmasis naujai įsteigtos Lietuvos bibliotekininkų draugijos metinis visuotinis susirinkimas, įvykęs 1931 m. lapkričio 8 d. Centrinėje kariuomenės bibliotekoje, vienu balsu nutarė: surinkti žinias apie visas Lietuvos bibliotekas. Tam tikslui pavesti valdybai išdirbti anketos formą ir išsiuntinėti ją bibliotekoms“. 1933 m. pradžioje buvo išspausdinta 4000 egz. anketų. Sausio mėn. 10—20 d. anketos buvo išsiuntinėtos visoms šalies bibliotekoms per Švietimo ministerijos departamentus, Žemės ūkio ministeriją, Šaulių sąjungą... ir kitų organizacijų centrus⁶. Be to, anketos pavyzdys buvo išspausdintas „Bibliografijos žinių“ 1932 m. 6-jame numeryje. Į anketą atsakė 1594 bibliotekos. 1931 m. sausio 1 d. jos turėjo 1 122 613 tomų, o 1932 m. 116 197 skaitytojų. Skaitytojai tais metais per-

⁵ Ružancovas A. Lietuvos bibliotekos 1932 metais (Anketos duomenys). — Kaunas, 1934.— 27 p.

⁶ Ružancovas A. Ten pat, p. 5.

skaitė 1 570 191 knygą. „Vidutinis skaitytojas“ skaičius bibliotekoje 73. Vidutiniškai perskaityta tomų 985⁷. Į anketą atsakė net bibliotekos, turinčios tik 8 knygas ir neturinčios nė vieno skaitytojo, pvz., Karo veterinarijos valdybos „biblioteka“. Kaip vėliau papasakojo A. Ružancovas, jis pamanė, kad atsakyme yra padaryta klaida ir turi būti 80 arba 800. Štai kodėl jis paklausė šios valdybos viršininką, ar anketoje nurodyti duomenys yra tikslūs. Į tai valdybos viršininkas jam atsakė: „Taip, tik 8 knygos ir nė vieno skaitytojo ir perskaitytos knygos. O kam jos reikalingos, karininkai neskaito knygų, o arkliai, kad ir norėtų, skaityti nemoka“.

Visą anketos statistinį apdorojimą labai kvalifikuotai atliko pats A. Ružancovas, o surinkta čia statistinė medžiaga niekad neperas savo vertės kaip svarbus autentiškas dokumentas, be kurio negalės apsieiti nė vienas istorikas, tyrinėjantis to laikotarpio bibliotekas. Tačiau pačiam sudarytojui ir visai Bibliotekininkų draugijai šios anketos duomenys buvo ypač reikalingi, kad įrodytų vyriausybei didžiulį Lietuvos bibliotekų plėtotės atsilikimą. Lietuva šioje srityje buvo viena labiausiai atsilikusių valstybių Europoje. Juk visas tuometinės Lietuvos bibliotekų fondas buvo du su puse karto mažesnis už dabartinės Vilniaus V. Kapsuko universiteto mokslinės bibliotekos fondą. 1932 m. vienai bibliotekai knygoms pirkti, periodikai užsiprenumeruoti ir joms įrišti vidutiniškai tekdavo menka 317 litų suma. Beveik kas trečias iš atsiuntusių užpildytas anketas pridėjo ir savo pretenzijų bei pageidavimų. Vienoje anketoje reikalaujama „...nors valstčiaus miesteliuose būtina ir neatidėliotinai steigti knygynus... Visur kalbame, kad reikia kultūrėti, bet ne-

si rūpinama tokia galinga kultūrinimo priemone, kaip knyga. Mūsų kaimas gyvena be knygos, nes jos nėra“. Kitas reikalauja, kad būtina „steigti kiek išgalima viešų bibliotekų valstybės lėšomis... nors kiekviename miestelyje įsteigti skaityklą. Už skaitymą imti tik mažą atlyginimą. Skaitytojų armija užtikrinta. Tamstoms skaitytojai šimterio-pai dėkos“ ir t. t.

A. Ružancovas taip parinko užpildusių anketas pageidavimus ir reikalavimus, norėdamas įtikinamai atskleisti nepaprastą kultūrinį skurdą ir knygos badą, kuriuos kentė to meto Lietuva, ypač kaimas. Juk palyginus surašyme surinktus duomenis su Europos šalių bibliotekų statistika, paaiškėjo, kad Lietuvos bibliotekos galėjo konkuruoti tik su Albanija. Anketos duomenys buvo vienas tų dokumentų, privertusių buržuazinę vyriausybę imtis tam tikrų, tiesa, visiškai nepakankamų priemonių valstybiniam viešųjų bibliotekų tinklui išplėsti.

A. Ružancovo indėlis į bibliografijos vystymą Lietuvoje yra gana reikšmingas. Buržuazinėje ir iš dalies tarybinėje istoriografijoje buvo įsigalėjusi pažiūra, kad prof. Vaclovas Biržiška buvo visų sumanymų bibliografijos srityje pagrindinis iniciatorius. Nė kiek nemažindamas jo nuopelnų, norėčiau bent dalį jų priskirti ir kitiems jo bendradarbiams, pirmiausia A. Ružancovui, ypač registracinės bibliografijos srityje. Juk kaip tik A. Ružancovo iniciatyva „Spaudos fondas“ privalejo leisti dvi mėnesinį žurnalą „Bibliografijos žinios“⁸. Nors šio žurnalo redaktoriumi pasirašinėdavo V. Biržiška, tačiau visą bibliografinę medžiagą iki 1941 metų pateikdavo A. Ružancovas. Per tryliką darbo metų „Bibliografijos žiniose“ jo buvo subibliografuota apie 13 300 pa-

⁷ Ten pat, p. 24.

⁸ Tai pripažindavo ir pats V. Biržiška. Žr. Biržiška V. Bibliografijos istorija.— Kn.: V. Ruzgas, Bibliotekoms vadovėlis.— K., 1937,— p. 37.

vadinimų knygų ir kitų spaudinių. Pirmąjį einamosios periodikos bibliografinės apskaitos bandymą taip pat atliko A. Ružancovas⁹. Bibliografinio aprašo ir klasifikacijos srityje jis tapo didžiausiu buržuazinės Lietuvos eskerpuru. V. Biržiška, kuriam, atrodo, rūpėjo daugiau bibliografinių faktų kaupimas, negu jų preciziškas apdorojimas, nuolat konsultuodavosi su A. Ružancovu tais klausimais arba tiesiog rėmėsi juo.

Vėliau viename savo laišku, kuris, deja, pasimetė, jis rašė iš JAV šio straipsnio autoriui, kad jis žiūri į pasaulį ir jo reiškinius grynai bibliografiškai, kad bibliografija lyg įėjo į jo kūną ir kraują, pasidarė natūrali jo gyvenimo funkcija, kaip valgymas ir virškinimas, ir kad jam nuolat niežti rankas ką nors bibliografuoti.

Jo atlikti 1918—1940 m. bibliografiniai darbai pasižymi dideliu įvairumu. Čia ir Lietuvos karo bibliografija¹⁰, ir 1928 bei 1930 m. „Spaudos fondo“ katalogai; paskutinį jis parengė kartu su Vincu Ruzgu, su Liudu Gira jis 1932 m. parengė žurnalo „Švietimo darbas“ 1919—1930 m. sisteminę rodyklę¹¹. Tokią pat sisteminę turinio rodyklę jis 1926 m. parengė žurnalui „Mūsų žinynas“, o 1930 m. žurnalui „Lietuvos gaisrininkas“¹². Čia paminėta tik dalis bibliografinių darbų. A. Ružancovo parengtų arba rengiamų tuo laikotarpiu, be to, jis/paskelbė apie šimtą įvairių straipsnių opiais bibliografijos ir bibliotekininkystės klausimais.

1923 m. gruodžio 13 d. prie Kauno universiteto buvo organizuotas Lietuvos bibliografijos institutas, kurio neapmokamo reikalų vedėjo pareigas iki

1931 m. ėjo A. Ružancovas¹³. Nuo 1931 m. iki 1940 m. jis buvo šio instituto pirmininko prof. V. Biržiškos savotiškas neetatiniis pavaduotojas.

A. Ružancovas aktyviai pasireiškė ir steigdamas Lietuvos bibliotekininkų draugiją, kurios vicepirmininku jis buvo išrinktas. Jis dalyvavo Pabaltijo bibliotekininkų kongresuose 1930 m. Rygoje, 1934 m. Taline, 1938 m. Kaune, skaitė juose pranešimus.

Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje atskleidė plačias bibliotekų vystymo perspektyvas. Straipsnyje „Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje“ Švietimo liaudies komisaras A. Venclova, apibrėždamas šiuos uždavinius, kartu pareiškė, kad ateityje bibliotekininkų laukia dar didesni darbai, juk bibliotekų skaičius Lietuvoje smarkiai išaugs, jų bus apie 2000¹⁴. Prasidėjo bibliotekų perorganizavimo naujais socialistiniais pagrindais darbai. Į juos gana aktyviai įsijungė ir A. Ružancovas. Jis buvo atleistas iš kariuomenės, jam buvo suteikta galimybė atitaisyti savo buvusią kaltę nuoširdžiu darbu. Jis persikėlė į Vilnių ir pradėjo dirbti LTSR Liaudies Komisarų Tarybos 1941 m. sausio 16 d. nutarimu įkurtos LTSR Mokslų Akademijos centrinėje bibliotekoje bibliografijos kabineto vedėju. Darbo čia buvo daug. Bibliotekos branduolį sudarė Valstybinė Vrubleskių biblioteka — 180 000 bibliotekinių vienetų ir keletas kitų kolekcijų: Lituanistikos instituto (Lietuvių mokslo draugijos) rinkinys — 42 000 knygų, Lenkų mokslų mylėtojų draugijos biblioteka su 80 000 knygų fondu, Evangelikų-reformatų sinodo

⁹ Ružancovas A. Lietuvos periodika 1929—1930 m.—Kaunas, 1930.—16 p.

¹⁰ Ružancovas A. Lietuvos karo bibliografija 1917—1922 m.—K., 1923.—89 p.

¹¹ „Švietimo darbas“. Mėnesinis Švietimo m-jos žurnalas. 1919—1930 m. rodyklė.—K., 1932 m.—39 p.

¹² Ružancovas A. „Lietuvos gaisrininkas“, 1923—1932 m. turinys.—K., 1933 m.—16 p.

¹³ V. Zukas. Lietuvos bibliografijos institutas.—Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1965, Nr. 4, p. 105.

¹⁴ „Bibliografijos žinios“, Nr. 5, 1940 m., rugp. 15, p. 129.

bibliotekos knygos ir rankraštinys ir keliolika kitų smulkesnių rinkinių¹⁵. Išliko reikalas sulieti šias įvairias kolekcijas į vieną rinkinį, sudaryti bibliotekos suvestinį katalogą. Šio darbo karštai ėmėsi A. Ružancovas.

1940 m. lapkričio 8 d. Vilniaus universiteto skaitykloje įvykusiam LTSR bibliotekininkų draugijos susirinkime dalyvavo 52 asmenys, A. Ružancovas skaitė pranešimą „Apie dešimtainės klasifikacijos sutrumpintas lenteles (pagal L. N. Tropovskį)“. Šis pranešimas buvo išspausdintas „Bibliografijos žiniuose“¹⁶. Jis kvietė Lietuvos bibliotekininkus „pasinaudoti jau išbandytu plačiame mastabe kitų TSRS bibliotekininkų patyrimu“. „Žemiau spausdinamos lentelės, — pabrėžė jis, — yra labiau pritaikytos TSRS gyvenimo tempui, yra suderintos su TSRS Konstitucija ir visa tarybine santvarka“. Pasinaudodamas geriausių bibliotekų patyrimu, jis savo bibliotekos katalogus norėjo paversti pavyzdiniais, iš kurių kiti Lietuvos bibliotekininkai galėtų pasimokyti naujausių tarybinių katalogavimo metodų. Pats jis greit tapo savotišku šios srities žinovu Tarybų Lietuvoje, šių metodų propaguotoju tarp Lietuvos bibliotekininkų.

Prasidėjęs karas ir hitlerinė okupacija nutraukė visus šiuos darbus, ir A. Ružancovui, kaip ir kiekvienam Lietuvos inteligentui, iškilo klausimas, kokia linkme eiti. A. Ružancovas antrą kartą padarė lemtingą klaidą, kuri nulėmė visą jo tolimesnę gyvenimą iki pat mirties.

Nuo karo pradžios ir pirmųjų fašistinės okupacijos Lietuvoje dienų jis vėl įsivėlė į tėvynei priešišką veiklą, už-

mezgė ryšius su baltarusių avantiūristų nacionalistų „generolu“ K. Jezavitovu, jo rekomenduojamas buvo priimtas į hitlerinių okupantų pakalikų, baltarusių tautos išgamų, kariuomenės dalinių štabą, jam čia buvo pavesta priešgaisrinė apsauga.

Tai buvo žiauriausi pažangios knygos persekiojimo metai, kai hitlerinių okupantų ir jų pakalikų — vietinių buržuazinių nacionalistų — buvo vėl uždegti viduramžių auto da fé laužai ir masiškai buvo deginami didžiųjų rašytojų — Aleksandro Puškino ir Heinricho Heines, Levo Tolstojaus, Tomo Mano ir daugelio kitų, kuriuos A. Ružancovas laikė savo mėgstamais autoriais, kūriniai.

Artėjant Tarybinei armijai, A. Ružancovas, kaip daugelis kitų bendradarbiavusių su okupantais, bijodamas atsakomybės už savo darbus, su šeima pasitraukė iš Lietuvos ir atsidūrė Bavarijos miestelyje Memingene organizuotoje čia DP¹⁷ stovykloje. Čia jis paskiriamas stovyklos „firemarshal“ (priešgaisrinės apsaugos viršininku). Bet nuo pirmųjų dienų stovykloje jis pradeda galvoti apie savo bibliografinės veiklos tęsimą, ir jam iškyla idėja įgyvendinti savo seną svajonę — organizuoti specialią bibliografinę tarnybą, kuri registruotų lietuvių išėvių leidžiamą spaudos produkciją. Štai kaip jis tai aprašo savo laiške: „Mano mažutė įstaigėlė atsirado 1945 m. Memingene, Bavarijoje. Bet sumanyta buvo dar 1935 m., kai Kaune susirinko pirmasis užsienio lietuvių kongresas. Su prof. Vaclovu (Biržiška) kalbėjome ir projektavome užsienio spaudiniams rinkti Lietuvos Bibliografijos instituto (jokių etatinių tarnautojų!) biurą kur nors Či-

¹⁵ Cesnulevičiūtė O. Lietuvos TSR Mokslių Akademijos Centrinei bibliotekai dvidešimt metų.— Bibliotekininkystė ir bibliografija, t. 1, V., 1961, p. 7—17.

¹⁶ Ružancovas A. Dešimtainės klasifikacijos sutrumpintos lentelės (pagal L. N. Tropovskį).— Bibliografijos žinios, 1940 m. gruodžio 15 d., Nr. 7, p. 193—194.

¹⁷ Displaced persons — perkeltųjų asmenų.

kagoje. Profesorius teiravosi atitinkamo šioje įstaigoje (Švietimo ministerijoje, Užsienio reikalų ministerijoje — L. V.) ir gavo „kučaja rezoliucija vsego dva slova ot kazat...“ Dėl lešų stokos, aišku. Tai 1945 m. neprašiau jokių pašalpų, o pats iš savo cigarečių, gaunamų už stovyklų firemarshal (brandmeisterio) pareigas, pradėjau dirbti, ir toji sistema bemaž ir šiandien ta pati, t. y. bendruomenė remia, bet tenka ir savo grašį pridėti... Daug negaliu, o truputį ir nesunku“.

Taip atsirado „Knygų lentyna“, lietuvių bibliografinės tarnybos biuletėnis, lietuvių išveivų spaudos bibliografijos metrašėtis. „Knygų lentyna“ nuo 1948 m. iki jos sudarytojo A. Ružancovo mirties 1966 m. liepos 23 d. ėjo įvairiais tiražais, ne daugiau kaip 400—600 egz., nes labai jau maža išveivų domėjosi šiuo leidiniu, ir didžioji tiražo dalis buvo nemokamai išplatinama bibliotekoms. Iš viso per 18 jos leidimo metų išėjo 142 „Knygų lentynos“ numeriai, apie 1400 puslapių. Joje buvo suregistruota apie 4 tūkst. užsienyje paskelbtų lietuviškų arba lituanistinių knygų ir brošiūrų ir 2 tūkst. periodinių leidinių pavadinimų, 15 tūkst. periodinės spaudos straipsnių. Norėdamas surinkti reikalingą medžiagą, A. Ružancovas kasmet krepdavosi ir neretai po keletą kartų) į leidyklas ir periodinių leidinių redakcijas. Sunku įsivaizduoti, kad štai visą tą didelį ir kruopštų kanceliarinį ir bibliografinį darbą atliko vienas žmogus, ir dar „iš savo grašių“, gan sunkiomis darbo sąlygomis. Pradžioje jis turėjo kampa rūsyje, ugniagesiams skirtame sandėlyje, persikėlęs į JAV Danvilio (Danville) miestą, jis kukliame savo šeimos bute turėjo įsirengęs bibliografijos tarnybai kambariuką, prikraudą knygų ir kartotekų.

Šalia darbo prie „Knygų lentynos“, jis dirbo ir kitus bibliografijos darbus. Iš šių bibliografinių darbų paminėtina

„Maironiana“, kurią jis rengė periodiška (1945—1949, 1950—1961, 1962), „Tysliaviana“ (1961) ir keletas kitų, iš lituanikos bibliografijos „Lituanica Canadiana“ (1949—1959) arba „Lituanica Australiana“ (1950—1959) ir t. t. Tik dalis jo bibliografinių darbų paskelbta spaudoje, dauguma išspausdinta tik keliais egzemplioriais. Tačiau viso to didžiulio bibliografinio darbo išliekamoji kultūrinė vertė yra labai ribota. Nuo pat pirmųjų bibliografinės veiklos dienų emigracijoje ši veikla buvo įsprausta į siaurus buržuazinės išveivijos vadeivų ir jų užsienio šeiminkų nustatytus rėmus. A. Ružancovas, nors ir gyvendamas vadinamajame laisvajame pasaulyje, neturėjo laisvės bibliografiniame darbe. Jo „Knygų lentynoje“ ir kituose bibliografiniuose leidiniuose mes nerasime nė vieno aprašo, kuris būtų skirtas pažangiai arba Tarybų Lietuvai palankiai publikacijai. Taigi jis visą savo paskutiniųjų metų energiją ir triūsą vėl įdėjo į neperspektyvų reikalą, kuris niekad nesusilauks teigiamo savo tautos įvertinimo. O tie, kuriems jis taip ištikimai tarnavo, žiūrėjo į jo darbą visiškai abejingai, ir jis nuolat ieškojo mecenato, kuris materialiai remtų „Knygų lentynos“ leidimą. Prieš pat mirtį A. Ružancovas rašė: „1948 m. pradėta Memingene leisti „Knygų lentyna“, kuri ir dabar eina, bet ar ne paskutinius metus, nes vargu ar pavyks surasti naują mecenatą“.

Atsidūręs Jungtinėse Amerikos Valstijose“ ir gyvendamas Iliinois valstijos Danvilio mieste, jis, kaip ir visa grupė kitų buržuazinės Lietuvos kultūros veikejų, tarsi „nulaužta šaka“ niekad negalėjo pritaapti prie vietinio gyvenimo. Net neišmoko kaip reikiant anglų kalbos, pasitenkindamas tik tuo žargonu, kuris jam buvo reikalingas „supermarketo“ sandėlyje, o po to maisto prekių krautuvėje, kur jis dirbo „berniuku“, t. y. pardavėjo padėjėju. Šio darbo jis

neapkentė, bet jis jam buvo reikalingas, kad galėtų gyventi. Įsivaizduokite septyniiasdešimties metų garbingos išvaizdos, bet jau žilą ir paliegusį senį, nešiojantį dėžes su prekėmis ir dėstantį tas prekes lentynose ir ant prekystalio. Pradžioje jis krautuvėje dirbo visą darbo dieną, į gyvenimo pabaigą, gavęs kuklų pensiją, po keturias valandas, kasdien su nekantrumu laukdamas, kad pasibaigtų ta kankynė ir jis galėtų grįžti namo ir pasinerti į bibliografinį darbą. Visiškai abejingas kinui, televizijai ir vietiniam provinciniam „social life“ (iš dalies dėl kalbos barjero, iš dalies dėl nemokėjimo prisitaikyti prie svietimo pasaulio), jis bibliografijoje matė vienintelį prieglobstį ir didžiausią gyvenimo prasmę.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais jis sunkiai sirgo, bet nesitraukė nuo savo

mėgstamo darbo. Prie 1965 m. „Knygų lentynos“ 2 Nr. pridėtas lapelis, kuriame šio biuletenio redaktorius atsiprašo: „Atleiskite, gerbiamieji mūsų prenumeratoriai ir gavėjai, už šio Nr. 2 pasivėlavimą. Dėl sunkios ligos ir vidurių operacijos ligoninėje apie 3 mėnesiai buvo išbraukti iš mano darbo liet. bibliografijos srityje... Dėl didelio nusilpėjimo po operacijos tiktai dabar galėjau atsisėsti prie rašomojo stalo...“ Šiame lapelyje visa jo gyvenimo tragedija. Atsidavęs bibliografo profesijai ir knygai iki „grabo lentos“, jis, nesuradęs teisingo kelio sudėtingoje mūsų epochos gyvenimo painiavoje, mirė toli nuo tėvynės, nuo to nepaprasto suklestėjimo, kurį Tarybų Lietuvos sąlygomis gyvena mūsų knyga, ir nuo mūsų tarybinių bibliografų vykdomų didžiųjų darbų ir sumanymų.

Vilniaus V. Kapsuko universiteto
Mokslinės informacijos katedra

Įteikta
1979 m. sausio mėn.

1965 metų kovo mėn. 24 d.

Jūsų Mylista!

Dėkoju už laišką ir biuletinį. Dėl pastarojo pastebėjau Philadelphiaje leidžiamame kasmet „Directory of newspapers and periodicals“, jog yra bene 4 laidos anglų, prancūzų, ispanų ir rusų kalba. Kaip rusų gimnazijos kursą išėjusiam ir universitete 6 semestrus išbuvusiam, būtų man biuletenis rusų kalba gerai suprantamas. Su tąja liet. bibliografija daug laiko gaišinas angliškai padoriau nesu išmokęs, tiek kiek krautuvėje prie darbo pakanka.

Dėl a. a. Vaclovo Biržiškos „Lietuviškos bibliografijos“ nuo seniausių laikų iki 1904 m. rasite žinių pridėdamame nuoraše mano vedamojo straipsnio paskutiniame „Knygų lentynos“ pr. metų Nr. 4, kuris dabar jau baigiamas

spausdinti. Dėl tos bibliografijos didelio skirtumo su Kaune 1926—1935 m. išspausdintais tomis neabejoju. Apie tą galima spręsti iš velionies laiškų, kurių turiu nemaža iš 1946—1955 m. laikotarpio. Jis panaudojo savo būvimą užsienyje savo darbų papildymui ir pririnko nemaža. Bet kaip prieiti prie tos bibliografijos ir jos dabartinių saugotojų, nieko negaliu Jums patarti, nes su prof. Mykolu buvau mažai pažįstamas (kartais susitikdavome pas brolių), o su jo šeimos nariais dar mažiau. Žinau tik, kad Marijos vyras dirba kapiinėse, ne savo specialybėje... Plačiau su visu palikimu susipažinsite iš pridėdamo „Naujienu“ 1965 m. Nr. 230, II dal. prof. Mykolo Biržiškos straipsnio

nuorašo. Bet panaudojus šį nuorašą, pasirašiau jį man gražintu.

Dėkingas Jums už žinutę apie pagarbą „veteranams“. Bet, gal būt, tik gyvu žodžiu paskaitose, nes spaudoje vardų nerasi. Už „Bibl. žinias“ barė, bet ką neaišku. O kada nors progai pasitaikius teks atidengti a. a. Vytauto Steponaičio bibliografijos papildymo atsiradimo paslaptį. Taigi šv. rašto citatą atšaukiu ir pasitenkinsiu dėl klaidų bibliotekose ir bibliografijoje padaryti kita, bendresnio pobūdžio: „vo bezzakonijach začat' jesm' i vo griesiech rodi mia mater moja“.

Mano mažutė įstaigėlė atsirado 1945 m. Memingene, Bavarijoje. Bet sumanyta buvo dar 1935 m., kai Kaune susirinko pirmasis užsienio lietuvių kongresas. Su prof. Vaclovu kalbėjome ir projektavome užsienio spausdiniam rinkti Lietuvos Bibliografijos Instituto (jokių etatinių tarnautojų!) biurą kur nors Čikagoje. Profesorius teiravosi atitinkamose įstaigose. Ir gavo „kucaja

rezoliucija vsego dva slova: ot kazat. . .“ Dėl lėšų stokos, aišku. Tai 1945 m. jau neprašiau jokių pašalpų, o pats iš savo sigariečių, gaunamų už stovyklų fire marshal (brandmeisterio) pareigas, pradėjau dirbti ir toji sistema bemaž ir šiandien ta pati, t. y. bendruomenė remia, bet tenka ir savo grašį pridėti. . . Daug negaliu, o truputį ir nesunku.

Knygų Lentynos Nr. 1 baigiu rengti, gal pavyks balandžio mėn. ir į spaustuve atiduoti. Darbas krautuvėje po 4 val. kasdien nevalgina, bet atima geriausias valandas, iš ryto, kai žmogus yra perdėm „kūrybiškas“. Bet tenka suderinti paramą šeimai su bibliografiniu darbu. O platesnius sumanymus, pvz., duoti viso dvidešimtmečio (1945—1964) bibliografiją sutrauktai, tenka atidėti patogesniai laikui, kurio gal ir nesulauksiu atsižvelgiant į besitartinčius 72. . .

Linkiu geriausios sveikatos ir sėkmės Jūsų mielajame darbe.

Gerbiąs A. Ružanicas Ružancovas

ПУТЯМИ И ЛЖЕПУТЯМИ ЖИЗНИ И БИБЛИОГРАФИИ

Л. ВЛАДИМИРОВ

Резюме

В статье «Пути и лжепутяи жизни и библиографии» дается характеристика деятельности одного из крупнейших библиографов Литвы — Александра Ружанцова. Он был организатором лучшей специальной библиотеки Литвы — Библиотеки Генерального Штаба, одним из инициаторов учреждения Литовского библиотечного общества и организации переписи библиотек, результаты которой показали огромное отставание Литвы в этой области, что дало повод и материал для постановки перед правительством вопроса о настоятельной необходимости улучшения библиотечного обслуживания населения.

Не менее важен и вклад А. Ружанцова в организацию текущей регистрационной библиографии печатной продукции Литвы, а также его информации в печати о достижениях библиотечного дела за рубежом.

Его постоянство и приверженность к профессии библиографа и библиотекаря стояла в резком противоречии к его политическому непостоянству, которое он не раз проявлял в годы гражданской войны и в последующие годы.

После восстановления в 1940 г. советской власти в Литве он попытался переориентиро-

ваться, принял активное участие во внедрении в практику литовских библиотек принципов советской библиотечно-библиографической классификации, выступал за применение советских методов библиотечной работы. Однако во время гитлеровской оккупации Литвы он перешел в лагерь буржуазных националистов и в 1944 г. решил уйти в эмиграцию. Здесь он организовал эмигрантскую библиографическую службу и начал издавать указатель литовской буржуазной литературы «Книжная полка», однако из-за недостатка

интереса к этому делу со стороны литовской буржуазной эмиграции служба и указатель прозябали.

А. Ружанцов последние годы своей жизни проживал в США, причем в совершенно чуждой ему обстановке, в очень стесненных условиях. Больной 70-летний старик работал «мальчиком» в продуктовой лавке. Он умер в 1966 г. далеко от родины и от тех больших дел, которые здесь делаются во всех областях развития общества, в том числе и в области библиографии и библиотечного дела.

TRUE AND MISTAKEN PATHES OF LIFE AND BIBLIOGRAPHY

L. VLADIMIROVAS

Summary

In the paper "True and mistaken pathes of life and bibliography" a characteristic is given of the activities of A. Ružancov, one of the eminent bibliographers of Lithuania of the bourgeois period. He was one of the founders of the Lithuanian library society and he organized the first statistical survey of libraries which has disclosed that the Lithuanian libraries were considerably lagging behind the most of European countries.

Significant was also his contribution to the organization of bibliographic control of the Lithuanian book production and his systematic information in the press about the achievements of librarianship abroad.

His life-long professional consistency stands in drastic contradiction to his political inconsistency which he disclosed for the first time during the civil war and several times afterwards.

After the Soviet rule was re-established in Lithuania he tried to follow the new progressive course, he participated actively in introdu-

cing into the library practice the Soviet bibliographic classification and the new methods of work.

But during the German occupation he again deserted to the bourgeois nationalist camp and in 1944 decided to leave his homeland. Living in West Germany he organized there a bibliographic service and began to publish a bibliographic index of the new Lithuanian bourgeois literature "The book-shelf". But the lack of interest to this enterprise among the bourgeois emigrants made the publishing of this index a rather difficult affair.

The last years of his life he lived in the USA, in the American atmosphere which was quite strange to him, and in very poor conditions of life. The ailing old man had to work in a food store as ordinary worker. He died in 1966 far from his homeland and from all the great deeds which are being achieved here in various fields of the cultural life, bibliography, librarianship.